

УЧУУТАЛ – УОЛАННАРГА

ДЬОҔУН УТУМНААЧЧЫЛАР

Чөл олох... Чөл олох туһунан боппурус бу билинни 21 үйэбэ эрэ күүскэ турбатах. Арыгылааһын бүттүүн норуоту эһэр кыахтаабын, саха норуотун дьылбатыгар арыгы алдьархай төрдө буола туруоҕун Өксөкүлээх Өлөксөй өтө көрөн сэрэппит. Кини арыгы, сайдыылаах омуктар астары, кыра норуоттарга түргэнник тарҕанарын туһунан манньык эппит:

... Саха сиригэр барытын сабардаата,
Тонус сиригэр ордорбокко тунуйда,
Чукча сиригэр тийэ чуураадыда.

Арыгы саха кинигин быһыытын уларытыабын, кэскилин сарбыыабын туһунан революция иннинэ, 1916 сыллаахха, А.Е. Кулаковскай «Арыгы» диэн айымньытыгар суруйбут. Улуу суруйааччы иһээччини дыксиннэрэр, арыгыттан кэлэтэр, куттанар гына арыгы алдыатытын бары өттүттэн арыйар. Арыгыттан өй-санаа өлүүтүн бу курдук этэр:

Нууччалыын тууһугурдулар,
Сахалыын саатаатылар,
Улаханныын умсугуйдулар,
Аччыгыйдыын алдьаннылар.
Үгүс да өйдөөбү үлтүрүтэр,
Сайаҕас да санаалааҕы сарбыйар,
Бэрт да мэйиилээхтэри бэтиннэрэр,
Үтүө да өйдөөбү үлтүрүтэр,
Сайаҕас да санаалааҕы сарбыйар.

Бу омук дьонун алдьатыылаах аһа саха киһитин этин-сиинин
эймэниһэрин, майгытын – сигилитин тосту уларытарын, дьону-
сэргэни аймыырын, дьону өстөһүннэрэрин, олобу-дьаһаҕы
алдьатарын үйэлэр тухары олоххо баар кырдыгы ойуулуур.

Эдэр эмник бэйэлээҕи
Эрдэ эмэнситэр,
Күрүлүүр күүстээҕи
Көшпөх онорор,
Ыраас хааннааҕы

Ыдырхай сырайдыыр.
Үтүө мөссүөннээҕи
Өлбөөрхөй дьүһүннүүр,
Дьороҕор сотолооҕу
Токур унуохтуур.

Арыгы киһи майгытын-сигилитин уларытарын, төрөтөр
ыччатын төттөрү төлкөлөөбүтүн суруйааччы диригинник уонна
сытыытык хоһуйар.

Сааттан саҕан туран таһаарар,
Чиэһи ситэн туран киртитэр,
Суобаһы суудайан туран сууйар.
Тойон улаатарын
Тохтотон баран
Торуоска мас доҕордуур,

Баай ханыырын
Бахтатан баран
Бас-баттах ытытар.
Үтүө үрдүүрүн
Үлтүрүтэн баран
Үөлэстээҕи өнөтөр.

Арыгы олобу-дьаһаҕы алдьатара үйэлэр тухары баар
кырдыгы манник ойуулуур:

Доҕор дьону туора хаамтарар,
Атас дьону аһара хаамтарар,
Кэриэс дьону киэр хаамтарар.
Эйэлээҕи кытта этиһиннэрэр,

Кэргэни кытта киннэһиннэрэр,
Ойоѳу кытта охсуһуннарар.

Киһи сѳбѳрѳ диэн баар: Өксѳкүлээх Өлѳксѳй 93 сыл аннараа өттүгѳр суруйбут айымньыта билинни олоѳу кытта дьүѳрэлэһѳрѳ. Арыгы иһээччини бэйэтин эрѳ буолбакка, кини кэнэѳэски ыччатын кэѳиннэрѳр диэн дьону сэрэтѳр.

Кэнчиэрѳѳ тийѳ кэдѳрги кэскиллиир,
Тѳрүѳххѳ тийѳ түнкэтѳх төлкөлүүр,
Ыччакка тийѳ ыарыһах ыһаахтыр.

Өксѳкүлээх Өлѳксѳй сайдыһлаах омуктартан хаалымыан, кинилѳри кытта тэннѳѳбин курдук сананыан баѳарара. Ол ыра санаата туоларыгар хас биирдии оѳо куһаѳан дьаллыктартан туора хааман, сайды эрѳ суолун тутуһуохтаах, ыраахха талаһахтаах.

Ыраахха талаһахтаа диэтѳххѳ кынат наада. Икки кынат. Киһиэхѳ ол икки кыматынан - Өркѳн Өй уонна Чѳл кут-сүр буолаллар. Бигѳ тирѳхтѳэх икки кынаттаах буолар туһугар үѳрѳх уонна спорт тэннѳ сайдыахтаах. Кэлтѳйдии үѳрѳххѳ охтон, эбэтѳр спорду эрѳ ѳрѳ тутан улааттаһытына анар кынаттаах кыталык кѳриэтѳ буолуохпут.

Онон үѳрѳѳи уонна чѳл олоѳу сѳргѳ тутан сайдыахтааһыт, кыталык үѳрѳ сана саѳахтары унуордаан ыраахха талаһарын курдук үрдүккѳ – сырдыкка дабайыахтааһыт. Оччѳѳо: **олох охсууларыттан охтуохпут суѳба, олохпут сана саѳахтарын эрэллѳэхтик арыһааһыт.**

Саха норуота тѳрүт ѳйѳ-санаата, бэйэтин сайдыһлаах норуот быһыытынан билиниитѳ, тылын-ѳһүн, итѳѳэлин ѳрѳ тутуута, кутун-сүрүн бѳѳѳргѳнүүтѳ – бу буолар **үрдүк култуура**, бу буолар сырдатааччы – поэт **ыра санаата.**

Киниэхѳ, улуу суруйааччыбытыгар,
Дьѳһун утумнааччылар буолуѳбун!

2009 сыл

АЛБАН ААТА ҮЙЭ СААС ТУХАРЫ

Саха Республикатын государственной бюджетной учрежденията «Д.П. Коркин аатынан Чурапчытаабы республиканской спортивной олимпийской эрэл орто интернат-оскуола» визитката. 2015 сыл.

Саргылаах саханы
Албан аатырдыбыт,
Олонхо бухатырдарыны
Орто дойдуга суон сураҕардыбыт
20 үйэ улуу тренерэ
Дмитрий Петрович Коркин аатын
Ама, умнуо дуо Саха?!

Барылы ньыгыл быччыннаах,
Алта харса кырыылаах,
Куоркун эрчийбит оҕолоро
Аан дойду ааттаахтарын
Анаар кырыытыттан кыайан,
Кытаанах санааны ылынан,
Олимп хайатын дабайаннар,
Саха омугун ааттапыттарын
Ама, умнуо дуо Саха?!

ССРС, РСФСР, Саха АССР үтүөлээх тренерэ, Саха АССР үтүөлээх учуутала, “Октябрьской революция”, “Бочуот Знага”

орденнар кавалера Дмитрий Петрович Коркин аатынан өрөспүүбүлүкэтээби спортивной оскуола-интэринээт спорт эйгэтигэр үтүмэн ситиһиилэрэ 1965 сыллаахтан саҕаламмыта.

Бу сыл Слава Карпов Махачкала куоракка Советскай Союз чемпионатыгар сахалартан бастакынан пьедестал үрдүк чыпчаалыгар дабайбыта. Бу сүнкэн ситиһи саха тустуутун аартыгын арыярга сүрүн тирэх буолбута.

Улуу тренер Д.П.Коркин үгүс киһи кыайбат кирбиилэрин ылбыта, норуотугар үйэлэргэ умнуллубат үтөнү онорбута. Кини бэйэтин иннигэр ыччаты өй-санаа, эт-хаан өттүнэн дэгиттэр сайдыылаах гына иитиигэ чопчу сыал-сорук туруорунан үлэтин саҕалаабыта уонна олоххо киллэрбитэ.

Олимп үрдүк чыпчаалын дабайбыт оскуолабыт чабылхай выпускниктара албан ааттара үйэ саас тухары саха норуотун билиниитин ылаллар.

Роман Дмитриев – Мюнхен куоракка Олимпийскай чемпион, Монреальга – Олимпийскай Оонньуулар үрүн көмүс призёра.

Павел Пинигин – XXI Олимпийскай Оонньуулар чемпиона.

Александр Иванов - Монреаль куоракка Олимпийскай Оонньуулар үрүн көмүс призёра.

Василий Гоголев - 1984 сыллаахха «Үтүө Дьулуур Оонньуулар» чемпиона.

Гаврил Колесов – дуобакка международнай гроссмейстер.

Выпускниктарбыт килбиэннээх ситиһиилэрэ бараммат баҕаны бөбүргөспүтэ, инникигэ эрэли күүһүрпүтэ, үрдүк чыпчаалларга угуйбута. Д.П. Коркин аатынан оскуолабытыттан 113 Аан дойду, 76 Европа, 733 Россия, ССРС спордун 4 үтүөлээх маастара, Норуоттар икки ардыларынааҕы кылаастаах 15 спорт маастара, 240 спорт маастара, 1482 спорт маастарыгар кандидаттар, Международнай «Азия Оҕолоро» Оонньуулар, “Манчаары Оонньууларыгар” чемпионнара, призердара иитиллэн табыстылар.

Николай Аянитов – көңүл тустууга эдэрдэргэ Россия

турнирын чемпиона, Аан дойду турнирдарын хас да төгүллээх чемпиона, Лондон куоракка ытыллыбыт ХХХ-с Олимпийскай Оонньуулар кыттылааҕа.

Матрена Ноговицына – Россия хас да төгүллээх чемпионката, Европа, Аан дойду үрүн көмүс, боруонса призёра, 100 харахтаах дуобакка Аан дойду кубогын хаһаайката, Норуоттар икки ардыларынааҕы гроссмейстера.

Тимур Пестерев – көңүл тустууга эдэрдэргэ Россия турнирын икки төгүллээх чемпиона, Аан дойду турнирдарын хас да төгүллээх чемпиона, Россия чемпионатын үрүн көмүс призёра.

Биһиги оскуолабытыгар Д.П.Коркин аатын үйэтитэр араас хайысхалаах үлэлэр ытыллаллар:

1987 сыл. Саха АССР үтүөлээх тренерэ, РСФСР норуот үөрэҕириитин туйгуна, РФ физическэй культура үтүөлээх үлэһитэ, Чурапчы улуунун Бочуоттаах гражданина Константин Сергеевич Постников улуу тренер музей-дьиэтин тэрийбитэ.

1991 сыл. Өрөспүүбүлүкэтээҕи спортивной интернат-оскуолаҕа улуу тренер Дмитрий Петрович Коркин аатын инэрэллэр.

2001 сыл. Алын сүһүөх кылаастар икки ардыларыгар «Чэгиэн эт-хаан – чэгиэн өй-санаа» улуустааҕы спортивной бырааһынныык тэриллитэ. Автор Саха Өрөспүүбүлүкэтин үтүөлээх учуутала, педагогическай наука кандидата Анна Николаевна Гуляева.

2003 сыл. ХХ үйэ улуу тренерэ, педагога 75 сааһын көрсө Спортивной Албан аат музейа тутуллабута, үлэҕэ кирибитэ.

2003 сыл. «Эдэр коркинец» оҕо тэрилтэтэ эриллитэ. Манна барыта ХХ үйэ улуу тренер иитиллээччилэрин аатарынан 17 этэрээт баар. «Эдэр коркинец» оҕо тэрилтэ автора Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэҕириитин туйгуна Татьяна Николаевна Решетникова.

2005 сыл. Дмитрий Петрович Коркин педагогическай

төрүттэригэр олобуран өрөспүүбүлүкэтээби «Көтүөххэ үрдүккэ хотойдуу» уоланнар аабыылара ыгытыллар. Автор Өрөспүүбүлүкэтин үөрэҕириитин туйгуна Акулина Николаевна Кузьмина.

2005 сыл. Оскуола иһинэн үөрэххэ, спорка, бэрээдэkkэ, тэрээһиннэргэ кыттыгыга кылаастар икки ардыларынан «Саха-спарт» хамсааһын оскуолабыт директора Николай Николаевич Гуляев көбүлээһининэн киллэриллибитэ.

2005 сыл. «Альфа» полициялар добототторун кулууба тэриллибитэ. «Альфа» кулууп өрөспүүбүлүкэтээби Грант хаһаайына.

2006 сыл. Научнай-практической конференция «Коркинской аабыылар» ыгытыллар. Экспертнэй комиссияҕа улуу тренер итиллээччилэрэ сылын айыы кэлэн кыттыгыны ыллар.

2009 сыл. Алын сүһүөх кылаас выпускниктарыгар аналлаах дуобат, хапсабай, пионербол, сүүрүү спорт көрүннэригэр өрөспүүбүлүкэтээби «Олимпионик» фестиваль ыгытыллар. Фестиваль автора Саха Өрөспүүбүлүкэтин физическэй култуураҕа уонна спорка үтүөлээх үлэһитэ, Российской Федерация уопсай үөрэхтээһинин бочуоттаах үлэһитэ Николай Николаевич Гуляев.

2013 сыл. Россияҕа оскуолабыт көнүл тустууну пропагандалаабытын уонна таһаарыылаах тустууктары бэлэмнээбитин иһин Аан дойдутаагы ФИЛА тустуу федерациятын дипломунан наҕараадаланна.

2014 сыл. Российской Федерация Спорт Министерствотын министрэ Виталий Леонтьевич Мутко бирикээһинэн оскуолабыт Саха Өрөспүүбүлүкэтин бюджетнай учреждениета «Д.П. Коркин аатынан Чурапчытаагы өрөспүүбүлүкэтээби спортивной олимпийской эрэл орто интернат-оскуола» буолла.

Улуу тренер Д.П.Коркин аатынан олимпийской эрэл интернат-оскуолатыгар 443 долган, эбээн, нуучча, эбэнки, саха

омук оџолоро спортивной хайысхалаах кылаастарга үөрэнэллэр,
спорт 7 көрүнгэр дыарыктаналлар.

/миэстэлэриттэн туран биирдии биирдии этэллэр/

- ❖ Чугдаарар Чурапчы сириттэн,
- ❖ Сээдьэлээн сэгэйэр Эбээн-Бытантайтан,
- ❖ Кырсалаах кыраайдаах Муома сириттэн,
- ❖ Үрдүк таас хайалардаах ҮөһээДьяаныттан,
- ❖ Эриэ-дэхси эриэккэс Эдыгээнтэн,
- ❖ Көмүстээх, алмаастаах күөх Ньурбаттан,
- ❖ Ойуура суох, аһаҕас тыа тымныытынан сатыылаабыт Анаабыртан,
- ❖ Олонхо дойдута Сунтаартан,
- ❖ Күн уотугар сүүрүгүрэ оонньуур өрүстээх Бүлүү бөлөх сириттэн,
- ❖ Көмүстээх Алдан үллэр-түллэр сүүрүктээх биэрэгиттэн,
- ❖ Көмүс аартыктаах, тымныы оройдоох Өймөкөөн улууһуттан,
- ❖ Мэнэ Ханалас халлаанын анныттан,
- ❖ Арылһыйар уулаах Кыыс Амматтан,
- ❖ Талыы талба талахтаах Тааттаттан,
- ❖ Тоҕус үрэх тутуһуутугар сүндэлэ далай уулаах Томпоттон,
- ❖ Тойон Мүрү туонатыттан,
- ❖ Туймаада, Энсиэли хочотуттан.

МАННА

Үүнэн - сайдан улаатар
Улахан баҕабытын
Улуу Куоркун түөлбэтигэр туттардыбыт,
Саха аатын ааттатар
Сайаҕас ыраас санаабытын
Сайдыы туонатыгар сүктэрдибит
Улуу педагог – тренер
Дмитрий Петрович Коркин
Спорт, үөрэх сайдар кэскилин
Төрүттээбэ **БУ МАННА**

Д.П. Коркин ураты далааһыннаах өйө-санаата, олоххо көрүүтэ, тус хаачыстыбата биһиэхэ куруук сырдык сулус буолан, төрөөбүт норуоппут саргытын салайсар үтүө дьонун дьон буоларбытыгар олохпут кэскиллээх аартыгын сырдатар.

Ытык, сүдү киһибит
Бөтүрүөбүс Куоркуммут!
Эн ыраас сахалыы мөссүөнүн
Олохпут сулуһа буолуоҕа
Эн үлэн кэскиллээх түмүгэ
Өрүүтүн инники сылдыһаҕа.
Эн үүннэрбит хотойдорун
Ыра санаа туоларыгар
Ыччаттарын иитэллэр,
Спорт, үөрэх чыпчаалыгар
Холобурга сылдыһахпыт.

Биһиги куоркуннуу: “Дьол,
көңүл, норуот иһин күүс
кыайарынан, сүрэх
баҕатынан үөрэнэргэ
сайдарга бэлэммит!

ПЕДАГОГ УОННА УЊУЙААЧЧЫ

*Чурапчы улуунун оскуолаларын
директордара.
Балаҗан ыйа, 2023 съл*

ӨРКӨН ТЫЛ ТӨЛКӨЛӨӨХ ТЫНЫНАН

*Олунньу 13 күнэ, 2025 съл
Толорор: Чурапчы улуунун баһылыга С.А. Саргыдаев
уонна “Ыллыыр ыччат”*

ЧОРООННОР САНАТАН КЭЛЛИЛЭР...

Чорооннор санатан кэллилэр
Батгаатахха маталдыйбат
Баараҕай таһаалаах,
Үктээтэххэ өбүлдүйбэт
Үрдүк мындаалаах
Кэбиэлээтэххэ кэйбэлдыйбэт
Кэтит киэлилээх
Сибиир ийэ хотун
Кылаан кыйаар кытылларыгар
Улуу модун санаалаахтар,
Уот чаҕаан тыллаахтар
Төрүөн-үөскээн олорбут кэмнэрин.

Чорооннор санатан кэллилэр
Тоҕус сиринэн томторҕолуу ойуулаах
Тойон айаҕы тула туппут курдук
Тоҕойдуу түспүт томтордордоох,
Сайа салгыныгар сайа оҕустаран,
Көй салгыныгар көнүл тынан
Айыыһыт тойон анаабыт дойдутугар,
Ийэхсит хотун иччилээбит сиригэр
Боотуруускай улууһу тэниппит
Эллэй Боотур сыдыаннарын.

Чорооннор санатан кэллилэр
Оттоох үрэхтэринэн олохсуйбут,
Үүтүнэн-кымыһынан утахтарын ханнарбыт,
Суон саалынан мохсуо кэбиспит,
Халын хаһанан хаччы охсуммут,
Сыһыыга баппат сыспай сииллээхтэри,
Алааска баппат аһаҕас ыраахтаахтары,
Дэлэгэй иитэн-тэнитэн олорбут
Үөскээн ааспыт өбүгэлэрбитин.

Чорооннор санатан кэллилэр
Алаас алтан ньээкэтигэр,

Ырыаһыт чыгычаах ымыылааммыт,
Күөрэгэй чыгычаах көрдөммүт,
Таалар налыы хонуулаах,
Таатта эбэ хотун арҕаа диэки өттүгэр,
Күн күрүлүүр күнүскү сырдыгар
Уута күндээрэ дыримниир
Майы Баалы күөл үрдүгэр,
Араҕас дьогдьоот кырдалыгар
Модун санаалаах, дохсун өйдөөх
Улуу Куданса
Олохсуйан олорбут кэмнэрин.

Чорооннор санатан кэллилэр
Үрүн буортан
Үкэр күөх от үтүөхтүүтэ,
Араҕас буортан
Ача күөх от анаарыйыыта
Үрүн Айыы ыйыгар -
Улуу тунах ыһыах түһүлгэтигэр -
Буулаҕа мас курдук мускуллан,
Буула бухатыырдыы
Барылы ньыгыл быччыннаах,
Баламат майгылаах
Боотур Уус сыдыаннара
Батас Мөндүкээн, Аччаҕар Ньамных
Күөнтээн-күөннээн
Ийэ уустарын ааттапыттарын.

Чорооннор санатан кэллилэр
Айаатыыр айдааннары
Арҕастарынан атыллаабыт,
Мөнүрүүр мөккүөрдэри
Мөнүөннэринэн туораабыт,
Кырдык иһин охсуһан
Кытарбыт кытаҕаска мөхсүбүт,
Кыстыкка чапчыллан, хатарыллан
Кылбачыйан тупсан тахсыбыт,
Чурапчы тыалынан сайа тыыннарбыт

Тургутуулаах өйү – санааны кэнэппит
Саха саарын дьоннорбутун!

Чороонум оһуорун кэрчигэр
Баар курдук норуотум олоҕо:
Дорҕоон – дьансал олонхоһуттара,
Кэй чуор ырыаһыттара,
Кэкэ-чуораан үнкүүһүттэрэ,
Бөҕө даадар тустууктара,
Сулумах быһый сүүрүктэрэ,
Баарабай мадьы мас тардыһааччыллара,
Күүс өтгүнэн күрэстэхэ,
Өй-санаа тургутуһа,
Сизэрдээх сэхэни тэнитэ,
Киэнг кэпсэли истэ
Чурапчы дьоллоох туонатыгар
Өбүгэбит дьонноро
Кэлэн турар курдуктар .
Үйэлэри унуордаан.

ТУСТУУ – ОЛОХ ФИЛОСОФИЯТА
/Д.П. Коркин 95 сылыгар аналлаах дьүһүйүү/

*“Хотой” литературнай бөлөх уонна
7 кылаас уолаттара, 2023 сыл.*

Улуу Кудансаттан сыдыаннаах
Боотур Уустан төрүттээх
Чурапчы сиригэр-уотугар
Аар айылҕаттан айыллан
Аар саарга саха аатын ааттатар
Дмитрий Петрович Коркин
Булугуруйбат санаатынан,
Тускуллаах соруктарынан
Дохсун санаалаах эр хоһууннары
Үрдүк чыпчаалга сирдээбитин
Үйэ саас тухары
Киэн тутта ааттыахпыт.

Дмитрий Петрович Коркин
Күүһүн-күдэбин, билиитин-көрүүтүн,
Сыратын-сылбатын биэрэн,
Тустуу тускуллаах айанын салайан,
Буһуу хааннаах бурулҕа майгыннаах
Булугуруйбат самныбат санаалаах,
Холобура суох хорсун,
Халын кэккэ хотой уолаттары
Иитэн таһаарбытын
Үйэ саас тухары
Киэн тутта ааттыахпыт.

Тустуу – күүс күрэбэ,
Тустуу – өй-санаа күрэбэ,
Тустуу – **олох философията.**

Күүс өтгүнэн күрэстэһэ,
Өй-санаа тургутуһа,
Сиэрдээх сэһэни тэнитэ,
Киэн кэпсэли истэ

Бэртэн бэрди баһыйан,
Бэрт сыранан чорбойон,
Күлүм гынар кыайыы үөрүүтэ
Спорт тэтимнээх олоҕо
Үрүн талах үктэллэнэн,
Сабаҕа былас саргыланан,
Тустуу кыайыы өрөгөйүн тыына
Чурапчы тохсус томторугар
Түстэммитэ.

Дохсун эр бэрдэ уяана-хатана,
Дьолуота-соргута биллэр
Хол холоһуута күрэххэ –
Буура дохсун бөҕөстөрбүт
Дьолуолаах уон тарбахтарынан
Тимир тамыр тутуһан,
Сиргэ тирэммит силис атахтарынан
Самнарардыы сананан туран,
Буорга үктэммит модун сүһүөхтэринэн
Баһыйардыы бигэтик туран,
Орто дойдуга атыыр оҕустуу айаатаабыт
Туохтан да толлубат, тугу да тулушпат
Эр санаалаах дьулурҕа уолаттар
Чурапчы тохсус томторугар
Уһарыллыбыттара.

Саргылаах саханы албан аатырдыбыт,
Орто дойдуга суон сураҕардыбыт
Куоркун эрчийбит оҕолоро
Олонхо бухатырдарыныы
Барылы ньыгыл быччыннаах,
Алта харса кырыылаах,
Буулаҕа мас курдук мускуллан,
Үөл талах курдук эриллэн
Аан дойду ааттаахтарын
Аһаар кырыытыттан кыайан,
Кытаанах санааны ылынан,
Олимп хайатын дабайаннар,

Саха омугун ааттатар
Хатан иниирдээх, хангыл хамсаныылаах,
Эр хоһуун уолаттар куттара
Чурапчы тохсус томторугар
Бөбүргөөбүтэ.

Ол кэмтэн ыла
Улуу тренер үрдүккэ дабайар
Модун санаа кыымын
Күөртээн күөдьүтэн,
Кэскиллээх барбары аартыгар
Чинник үктэммит бөбүстөр
Дьяныардаах дьярык сатабылынан,
Дьулуурдаахтык эрчиллэн,
Кыайы-хотуу элбээн,
Куоркун оскуолатын оҕолоро
Спорт араас көрүнгэр
Арассыыа Хотун куораттарын
Тэлэһийэ сүүрдүлэр,
Ыраахха дайдылар,
Кыырайа көттүлэр.

Дмитрий Петрович Коркин
Ураты далааһыннаах өйө-санаата,
Олоххо көрүүтэ, тус хаачыстыбата
Биһиэхэ куруук сырдык сулус буолан,
Төрөөбүт норуоппут саргытын салайсар
Үтүө дьонун дьон буоларбытыгар
Олохпут кэскиллээх аартыгын **сырдатар.**

Ураанхай сахалары аатырдыбыт
Улуу Куоркунна **бараммат махтал!**
Уһун үйэлэргэ **уруй-айхал!**

Тустуу – күүс күрэбэ,
Тустуу – өй-санаа күрэбэ,
Тустуу – **олох философията.**

Үүнэн - сайдан улаатар
Улахан баҕабытын
Спорт туонатыгар **тутгардыбыт,**
Инники киһи буолар дьылҕабытын
Куоркун оскуолатыгар **эрэннибит,**
Саха аатын ааттатар
Сайаҕас ыраас санаабытын
Сайды туонатыгар **сүктэрдибит.**

**Биһиги куоркуннуу “Дьол, көңүл, норуот иһин күүс
кыайарынан, сүрэх баҕатынан үөрэнэргэ, сайдарга
бэлэммин!”**

СҮГҮРҮЙЭБИТ ЭЙИЭХЭ, УЧУУТАЛ!

/Х.Максимов "Учуутал убайбар" фонограмма/

Оскуолам киэн аартыгынан сыдыаайбыт
Маннайгы кылаастан үөрэппит
Буукуба-сыыппара добордообут
Алын сүһүөх аанын аспыт
Онтон күөл чуумпу кытылыттан
/илиитин өрө тутан көрдөрөр/
Дохсун долгуннаах өрүс унуор атаарбыт
Учууталым күндүтүн!

Орто сүһүөх салаатын үүнэрбит
Омук тыллардыын алтыһыннарбыт
Эти-сиини эрчийэн дьарыктаабыт,
Кинигэ, билии эйгэлээбит
Онтон өрүс чуумпу кытылыттан
/илиитин өрө тутан көрдөрөр/
Балысхан долгуннаах муора унуор атаарбыт
Учууталым күндүтүн! */илиитин сүрүбэр аҕалар/*

Хаһан да бүппэт, киэн толоон устун
Туруу бараан дойду баайа бүппэт
Үөрэх үрдүк салаатыгар илдьибит
Күүстээх санааҕа уһуйбут
Онтон муора чуумпу кытылыттан
/илиитин өрө тутан көрдөрөр/
Алгыстаах долгунна олордон
Океан устун атаарбыт

Бары: Учууталым күндүтүн! */илиилэрин сүрэхтэригэр тутталлар/*

/Музыка уларыһар. Уолаттар иннигэр киирэн аартык курдук тураллар/

Учуутал үс аартык төрдүгэр олох ахсым атын тэһиинин тутан, кыратык да уҕараан көрбөккө, сыралаах биир суолу тутуһан, кутун туттарбыт кэнчээри ыччаты билиигэ уһуйар

сөбүлүүр идэтигэр – дьулуурдаах сыратынан, уѳараабат кыһамныгынан сүүһүнэн ахсааннаах үөрэнээччилэригэр сырдык аартыгы арыян, айымныылаах үлэ долгунугар умсугуйа айанныыр.

Учуутал олоххо дьоһун кылаатын майгы-сигили киэптээбитэ, дьоѳур-сатабыл аналлаабыта, дьүккүөр-дьулуур түбүктээбитэ, үтүө-кэрэ санаалаабыта, кэриэс-хомуруос төлкөлөөбүтэ. Учууталбыт дьоһун кылаатынан биһиги – кини сүүһүнэн ахсааннаах үөрэнээччилэрэ – буолабыт.

Учуутал хас биирдии оѳо үөрэх эрэ эйгэтигэр буолбакка, кини быһыытынан иитиллэн тахсарыгар, киэн сахалыы толкуйдаах буоларыгар сүнкэн өнгөлөөх. Ол иһин кини үлэтин үтүө тускуллара удьуора кэскиллээх, үрдүккэ көтүтэр тардыһылаах, ыраахха ыгырар аналлаах.

Бу чөл, чин, үтүө төрүттээх «удьуор умнаһа» инникитин даѳаны үгүс салааланан - сардактанан, сириэдийэ үксүү, төрөөбүт норуотун саргытын салайсар, сайдыылаах, бэйэлэригэр эрэллээх дохсун санаалаах дьоһун дьону **саха норуотугар бэлэхтин турдун!**

Учуутал ырааѳы анаарар мындыр өйө, сайаѳас майгыта, үлэѳэ бэриниилээх буолуута – бу барыта үөрүү - көтүү үктэлэ буолан, элбэх эдэр көлүөнэни үтүөѳэ - кэрэѳэ угуйар, сирдыт буолар. Кини ахсаабат кыһамныгытын олук оностон, биһиги бүдүрүйбэт санаалаах, бииртэн биир үрдэлгэ тахсан иһэр **дьоһун дьон буолуохпут.**

Угуйар сулус кэриэтэ,
Үтүөѳэ-кэрэѳэ уһуйан,
Үрдүк үрдэли дабайарга,
Киэн билиини баһылыырга,
Сырдык суолга сирдиир киһим,
Кэскиллээх үлэни өрө тутан
Кэнчээри ыччаты үөрэтэр

**Кынаттаан көтүтэр аналлаах
Учуутал, эн буолабын!**

/1 кылаас кыргыттары мистэттэн бишрдии строканан сангараллар/

1. Учуутал билиини биэрэр
2. Үтүөнү үйэлээн тарҕатар
3. Кэлэр көлүөнэбэ кэскил тэлэр
4. Сырдык киэн аартыкка сирдиир
5. Ыччат дьолун түстүүр
6. Үөрүүнү үксэтэр, саргыны салайсар,
7. Үтүө санаатынан холобур буолар,
8. Сир ийэ сылааһынан угуттуур,
9. Чабыл күн күлүмүн бэлэхтиир,
10. Учуутал – эн буолабын!
11. Сүгүрүйэбит эйиэхэ – Учуутал!

/бары илишлэрин саала диэки туһаайаллар/

12. Сыралаах үтүөкөн үлэбэр
13. Аныыбыт эйиэхэ, Учуутал,
14. Кэмнэммэт махтал тылларын!

/бары илишлэрин сүрэхтэригэр туталлар/

АЛГЫСТААХ САХАМ ТЫЛБЫНАН МИН ТИРЭХТЭЭХПИН!

*Олунньу 13 күнэ, 2025 сьл
Буолар сирэ: Айылгы*

Алгыстаах Аан Ийэ дойду
Араҕас далбар кырсыгар,
Тобус толуу томтордоох,
Дойду киэнэ томоннооҕор
Чурапчы килбэйэр киинигэр
Ийэ тыл илгэтин долгутар,
Төрүт тыл кэскилин кэнэтэр,
Төрөөбүт тыл өрөгөйүн үрдэтэр,
Сахалыы сурук-бичик күнүнэн
Нөрүөн нөргүй!

(“Туллукчаан” уһуйаан оҕолоро ааҕаллар)

Ийээ, миэхэ бэлэхтээбитин
Ийэ тылы барахсаны –
Сир баар улуу дыктитин –
Сир бараммат **бастын баайын!**

Тыл - биһиги ийэбит
Ол аата тапталбыт, иэйиитит.

Тыл – биһиги аҕабыт,
Ол аата дурдабыт, хаххабыт!

Миэхэ баар ийэм иэйиитэ,
Миэхэ баар аҕам үөрүүтэ,
Миэхэ баар эбэм ырыата,
Миэхэ баар эһэм алгыһа!

Ийэ тылым - Мэнэ өйүм,
Кээмэйдээммин кэммин билбэт
Кэрэ-бэлиэ **мин баайым.**

Эппэр ийэм үүтүн кытта
Инмит эбит, быһыыта,
Кустук өннөөх,
Кымыс сыттаах
Сахам мындыр саната.

Кини миэнэ –
Барҕа баайым,
Дууһабын долгутар,
Өйбүн туругурдар
Төрүт тылым – сахам тыла!

Мин сахабын –
Киэн туттабын ийэ тылбынан,
Мин сахабын –
Киэн туттабын төрүт тылбынан!

Туругура, тупса тур,
Төрүт тылбыт -
Тирэҕирэ, сайда тур,
Саха тылбыт!
Чэлгийэ, чинии тур
Ийэ тылбыт!

(“Хотой” бөлөх уолаттара ааҕаллар)

Куйаары кууһар кустук тылым,
Ыраахтан энсиллэр ытык тылым,
Үөһэттэн кутуллаар сырдык тыыным –
Сардана тылым, сарыал тылым –
Сахам тыла, сахам тыла!

Төрөөбүт төрүт тылым
Элиэнэ энээринии эриэккэс,
Алаас симэбинии сиздэрэй.
Олонхо курдук алыбынан,

Тойук курдук кэрэтинэн
Умсугутар да буолар эбит.

Мин төрүт тылым нуучча
Амурскай уобаластан
Кэлбитим Куоркун кыһатыгар
Көнгүл тустуунан дьарыктана.
Сайаҕас саха тылынан
Доҕотторбун кытары
Үөрэ-көтө кэпсэтэбин.

Түн былыргы саҥабынан:
Олонголоон долларулар,
Кылыһахтаан дьириһитэр,
Устар ууну сомоҕолуур,
Кумахтан өтүүнү хатар,
Өрөгөйдөөх Ийэ тылбынан
Мин тирэхтээхпин!

Сөрүүн сүөгэй курдук
Сүрэҕи-быары сөрүүргэтэр,
Убаҕас отон уутун курдук
Улахан куйааска утаҕы аһарар.
Сырдыгыныны көөннүбүт
Сылгы кымыһын курдук
Тостор куйааска тобулу ханнарар
Төлкөлөөх төрүт тылбынан
Мин тирэхтээхпин

Ийэ тыл иһирэх
Эйгэтигэр иитиллэн,
Салгын куту сайыннаран,
Ийэ куту күүһүрдэн,
Буор куту бөбүргөтөн.
Алгыстаах
Сахам тылбынан
Мин тирэхтээхпин!

Кини миигин
Таптыыр, ыллыыр,
Тыыннаах, сырдык дууhalыыр,
Кини миигин мөбөр, алгыыр,
Эрдээх хоһуун санаалыыр.
Кэмниин тэнгэ,
Дьоммун кытта
Кэхтибэккэ сайдыахтын
Кустук өгнөөх,
Кымыс сыттаах
Сахам аптаах санатынан
Мин тирэхтээхпин!

Тыл күүһэ тиллэр
Кэмэ-кэрдиитэ ситтэ,
Силигирии үүннэ.
Улуу тыллардын уруурбаһан,
Уйгулана байан-тайан
Уос иһиттэн эн устуоһун,
Уһун үйэлэргэ туругуруоһун!

Төлө туппат

Төрүт баайбытынан -

Төрөөбүт ийэ тылбытынан

- Өксөкүлээхтии өтө көрүөбүң!
- Алампалыы анаарыабың!
- Ойуунускайдыы тойоннуоһун!
- Алтан Сарынныы айыабың!
- Күндэлии көмүскүөбүң!
- Ноһуруодаптыы **туруулаһабың!**

Барбарар саха́м тылбар Уруй – Айхал!

КӨТҮӨХХЭ ҮРДҮККЭ ХОТЙДУУ

Ахсаана биллибэт элбэх тургутууну этэннэ туораан кэлбит улуу өбүгэлэрбит Үрдүк Айылыртан арчыламмыт ыраас хааннарын уһугуннаран, Айыы сырдыгар тардыһан, Саха буоларга салаллар арылхай аартыга арылынна.

Үтүмэни көрбүт,
Үрдүк үөрэхтэммит,
Саха саргытын салайар
Сайаҕас санаалаах,
Кииһи кэскилин тэрийэр
Киэн мэйиилээх буолар уол оҕону
Кэрэхсиирин буолаарай?

Төрөөбүтүм мин бу сиргэ
Төлкөлөөх олоҕу олороору,
Кэрэ кэскил бэйэбиттэн
Тутулуктаах диэн этээри.
Төрөөбүтүм - кииһи аналын
Түһэн биэрбэт ыраалаах,
Төһө күүһүм кыайарынан
Туругурдар эрэ баҕалаах.

Уол оҕо мындыр өйүнэн, ох тылынан-өһүнэн, көрсүө-сэмэй майгытынан, ырааҕы ыйданардан үйэни кытта тэннэ хардыылаһар, баһыйтарары билбэт, кыһалҕаҕа кыбыттарбат, туохтан да иннибэт, сатабыллаахтык дьаһанан ыра санаатын толору ситиһэр аналлаах.

Барҕа махтал
Миигин айбыт айылҕабар,
Кииһи буолан, дьолго кыттар,
Олох олорор оҕоһуубар.
Махтанабын маннык тыйыс
Сиргэ түспүт сэрэбиэйбэр
Кииһи тыһынын тымныы ыйын
Сылыгар сыаллаах мөккүөрбэр.

Уол оҕо олох суолугар көрсүөхтээх ыарахаттарыттан чаҕыйбакка охсуһартан дуоһуйар, уйаара көстүбэт уһун куйаар

санааланан, киэлитэ биллибэт киэн дэлэгэй көбүстэнэн, кутун-сүрүн харыстанар төлкөтүн түстээтэ.

Төһө да суол ыарын иннигэр
Мин санаам көнүллүк көтөрө,
Сүрэҕим долгуйа, эппэйэ
Өрөгөй үөрүүнэн тэбэрэ.
Аан бастаан халлаанга дабайбыт
Хотойум оҕотун үөрүүтүн
Барытын мин онно билбитим,
Барытын сүрэхпэр инээртим.

Өнгүрүк куйаас бобута туппахтыыр,
Дохсун ардах сабыта хаппахтыыр,
Сытыгы чысхаан, сиккиэр тыал силлиэлиир,
Эр киһи ураанхай олоҕо тиһиллэр.
Көр, онно эһиэкэй оройо этиллиэ,
Эриллэр былчынар таас-игии хатаныа,
Итиннэ олонхо ордуга оонньоноу,
Обургу соноҕос үрдүгэр олорсуо.

Мин бүгүн кынаттаах курдукпун,
Охсуулаах суоллары ааһаммын,
Биитэр аас кыһыны туорааммын
Чээл күөххэ үктэммит курдукпун.
Мин бүгүн кынаттаах курдукпун,
Үйэбэр унньуктаах олохпор
Ылыммыт, күн чыпчаал сорукупун
Бу бүгүн ситиспит курдукпун.

Мин олоруом хотой курдук:
Номоҕоннук, хомпорууннук.
Сырдатыам сир аартыктарын
Сүрэҕим төлөн уотунан.
Охтуум, баҕар, охсуһууга -
Тиллиэм олонхо омунугар.
Уонна, дьэ, добун суолбар
Этинниин аргыстаһыам;
Мин эт бэйэм ахсыыр сахпар
Чаҕылҕан тайахтаныам.

Хотойдуу санаа мин эдэр сааспар
Түөспэр күн уотун куппута,
Үйэбэр ахсаабат, ааспат
Хотой соргутун укпута.
Өйдөөн: онон мин – сир уола
Үксүү туруо өлбөт үтүөм:
Сири курдуом кустук буолан,
Сарыал буолан үөһэ көтүөм.

Мин сүрэхим - охсуһуу хонуута,
Онно уҕараабакка күүдэпчилэнэр
Өһөгөйдөөх өс өһөхтөөх кутаата,
Хара холорук хамсык мэгилгэнэ.
Охсуһуу хонуута – мин сүрэхим,
Онно хаһан да уостубат отойун
Тиэргэн ньиргиэрэ, үнүү күрэхэ,
Хомуһуннаах ох тыл абытайа.

Мин аныгы үйэ киһитэ,
Итэҕэйэбин.
Сахам айыыларыгар,
Олох устун
Араначчылаан ильдэ сылдьар
Өбүгэлэрим үнмүт
Ытык күүстэригэр
Итэҕэйэбин!

Итэҕэйэбин - тыл сэтигэр
Сэрэнэн сангарар,
Харыстаан сангарар
Былыргы дьон сизэригэр,
Суруллубатах сокуоннарыгар.
Итэҕэйэбин - норуотум
Үйэлэргэ муспут муудараһыгар
Уонна бэйэм илиим имигэр!

Ээй!

Иһит эрэ, эдэр киһи!

Үрдүк очумааска ыттыбыт,

Эдэр-чэгиэн, көнгүл киһи!

Киһи буолан,

Аан дойдуну баһылыыр,

Аан дойдуну таптыыр –

Үрдүк, Дархан аналлааххын!

Онон кини туттуохтааххын.

- ❖ Омукпут албан аатын Аар саарга ааттатар
  - ❖ Айылҕаттан айдарыылаах,
  - ❖ Айар-гутар дьоҕурдаах,
  - ❖ Истин иһирэх сигилилээх,
  - ❖ Ис киирбэх сэбэрэлээх,
  - ❖ Бөҕө-таҕа быһыылаах,
  - ❖ Күүстээх эр санаалаах,
  - ❖ Хорсун-хоодут сырыылаах,
  - ❖ Сизри-туому тутуһар,
  - ❖ Уйгута уостубат, быйана быстыбат,
  - ❖ Ураанхай саха уол оҕото, дьолунан тосхойон
- Көтүөххэ үрдүккэ хотойдуу!**

АТААННААХ ДЬАҕАЛ

*Хоту көһөрүллүүгэ суорума суолламмыт биир
дойдулаахтарбытыгар ананар*

*/Айыл “Көһүү” поэматынан, Майа Аргунова суруйбут
күннүгүттэн Чурапчы холкуостарын күүс өттүнэн хоту
оройуоннарга балыктааһынна Көһөрүү 80 сылыгар
аналлаах дьүһүйүү/*

ЛИТЕРАТУРА

- Абрамов Р.Р. «Олохлут суолун олуктарыттан». Дь., 1998.
- Алексеев Е.Е. «Өксөкүлээх көмүскэлигэр». «Ситим» КИФ, Дь., 1993 с.
- Бравина Р. И. Алгыстаах туомнар. Дь., Айар, 2023 с.
- Герасимов И.Г. — Добун. Киһи — санаа кулута. Тверь, 2017 с.
- Данилов С.П. «Айыы сьдыбаайа». Уран тыл уустара Дь., Бичик, 2008 с.
- Егорова Г.В., Пудова С.Д. уо.д.а. «Өксөкүлээх Өлөксөй олоҕо, айар үлэтэ – киһи киһи буолуутун түстүүр күүс». Изд. ИПКРО, 2005 с.
- Кистэлэн күүс. Сурунаал. Дь., 2011-2016 сс.
- Кондаков В.А. Алгыстар—эн көмүскэллэрин. Дь., 2015 с.
- Кондаков В.А. Добун халлаан быһын сэгэтэн. Дь., 1993 с.
- Кондратьев П.П. Сатабыл. Дьокуускай, 2003 с.
- Кривошапкин П.И. “Методические наследие заслуженного тренера СССР Д.П. Коркина” Якутск, 2003 г.
- Кулаковский А.Е. «Якутской интеллигенции». Якутск, 1992 г.
- Кулаковский А.Е. Поэтические произведения. Том 1. «Наука»; Новосибирск, 2009 г.
- Кулан. Итэҕэл уонна ыраастаны. Дь., Айар, 2022 с.
- Мандар Уус. Саха ойуута-бичигэ. Дь., Айар, 2021 с.
- “Ийэ тыл” түмсүү. Ийэ тыл уонна санаа күүһэ. Дь., Бичик, 2012 с.
- Николаев М.Е. Живой родник знаний. “Сахаполиграфиздат”, Як., 2001 г.
- Окоёмов И.С.. «Улуу тренер дьон-сэргэ өйдөбүлүгэр». Дьокуускай, 2003 с. Огорова В.В. «Саха литературата үйэлэр кирииллэригэр». «Өксөкүлээх Өлөксөй – саха Нострадамуга», 53 стр. «Бичик», 2000 с.
- Петрова Т.И., Скрябина Т.А. Төрөөбүт төрүт тылым – саха тыла. Көмө босуубуйа. Дь., Бичик, 2017 с.
- Писатели Земли олонхо. Справочник, “Бичик”, Я. 2000 г.
- Постников К.С. «Күүс кыайарынан, сүрэх баҕатынан». Дьокуускай, 1995.
- Протодьяконов В.Н., «Өксөкүлээх Өлөксөй уонна «Ойун түүл» поэма кэм кэрдии дьүүлүгэр», 44 стр. «Бичик», 1994 с.
- Саввинов Н.Е. Өбүгэлэрбит олохторо-дьаһахтара. Дь., 1992 с.
- Саха тылын, литературатын уонна культууратын учууталларын өрөспүүбүлүкэтэҕи сийиэни матырыйааллара. “Айар”, Дь., 2023 с.
- Сергина Е.С. Айылгы аартыга. Дь., Бичик, 2004 с.
- Сүүрбэнис үйэ хоһоонньуттара. Саха поэзиятын антологията. “Бичик”Якутск, 2000 г.
- Федоров А.С. Саха ыалын сиэрэ-туома. Дь., Айар, 2023 с.
- Чехордуна Е.П., Иванова Е.П. Олонхо эйгэтэ. Дь., Бичик, 2005 с.